

542 (29)

0-15

7/24
8/20

K32/27

1/7

S. Naosa.

Incidents in the history of the Mphahla tribe.

15

Tiro tsa bagale ga Mfatlha.

1 Ko Mmakefapilwe fa go paka Edia Tsiane mmina phuti le mmagwe Motshabo mosadi-mogolo wa Makgwane mmina phuti ya ntseng ga Dintshi, o re Kibi Motlhabane monna wa mmina phuti ya swetseng Modubjane o kile a tswa letsholo a le esi, erile fa a le teng ga naga a tlhakana le tau ya tona. Erile fa e re motho su ya ikgarametsa go yena, ya mo tlolela ya mo tllhaba ka dinala diphakeng tsa mabogo, yena a somola lerumo a e lolometse segubeng erile e wa gatshe ya mo tllantla lekoto. Fela Kibi a e bolaya a ba a e ripa mogatla a rotoga gae a gogobisa mosela wa tau. Mogolodi wa lla banna ba tsokotsega go tla iponna ka matlho, Kibi a tsamaya ka makguru a tepa-tepa ka lerumo a ntse a tsepa gatshe. Janong Morōna Mmalebudi a mo tllhabisa pholo e ntsho, bakgalabje ba ntse ba reta. Fa go paka Mmakwena wa Makgwane o re fa mogale a ne a le mogudi wa letaweile kapa sekete o na a sa bitse ba bangwe fa a ya go tsoma. Go thwe fa monna a yo go tsoma tau letshabeng la yona o na a ikanya kutu ya setlhare. Jaana erile fa Kibi monna wa Ba-Motlhabane a sa na go bolaya tau, mosadi wa gagwe a irelwa ke basadi-bagolo itlho la pou go supa gore monna wa gagwe ke mogale. Matlho a pou a ne a songwa ke basadi-bagolo ba maloba ba a ira ka ditalama, ba a tswadise basadi ba banna ba bagale mo melaleng. Kgoro tsa bogale mo setshabeng di godiswa ke ba mošatē.

2 Monna wa kgoro ya Matsieng yo go thweng Maseka mmina phuti ya swetseng fa Tsiditsane erile ka a sa na go bolaya Lentswe kgosi ya Bakgatla kwa Ramakwate fa ntwaga ya Ba-Mfatlha e neng e tshwarane le BaKgafela teng, kgoro yavo e ile ya goletswa godimo. Mmalebudi a ba a laela gore kgoro ya Matsieng e nyallwe ke marōna a Mfatlha. Le yena Mmalebudi a nyala Moradu kgaitšadi wa Maseka wa kgoro ya Matsieng. Setlogolo sa Mmalebudi se segolo Ramabele a nyalla kgoro ya Matsieng, fela mosadi a swa a se na bana. Tau mmotlana wa Ramabele a nyala Keetseng Matsieng. Kgoro tsa Bagale di thomile go godiswa metlheng ya Morōna Mmalebudi Nawa tsa

supjwa gore ke tsona tse tla nyallwa ke magosi a Mfatlha ka molao wa Setebele sa Maila. Kgoro tse neng di nyalliwa ke magosi a Mfatlha ke ya Kgwebane, ya Motlhabane ya Matsieng, ya Makgwane le ya Ntladi ya bo-rangwana kgoro ya Nawa ya mošatš.

Kwa Ramakwate kgwatlhe Matsila wa mmina kwena kwa Mfatlha ka matsebe-a-tlou a yo bolaya tlhutiwa ya mafura a le esi, erile a fitlha gae a gogobisa mosela wa tlhutiwa a itheta a ntse a phepha a re, ke mmakomota naka la tshukudu, naka nkile la bapoga sekgweng. Mohokolodi o moswana-moswana o rapaletse sekeng la rre, sakana la rre sakana la kgosi le tlhole le tloletse dibatana tsa bo-thwane le bo-phokobje, le tlhakantse difalabolokwane. Nkoma pale e wele maru leng mabala a yona a tlala lefatshe, re ntse rea sela rea nšpōla.

3 Nkile ra tshaba mathuba-ntwa, a re thubile ka ngwedi wa mothooi. Yena Kgwatlhe Matsila o kile reka pitsa ya pula go Matome Mopedi yo e neng e le moroka wa pula ga Mfatlha ga ba le Mnabote, a e reka a e enela sekeng ya di ka e se tlala setshabeng sa Maila.

Kgosana ya Matsila Pelopedi mmina kwena ya ileng Maletse o kile a dira bogale mo ntweng ya Bakgatla ba Pilane le ba Mfatlha kwa Ramakwate gaufi le Mmakefapilwe. Erile fa ntwane e fedile Pelopedi Mokwena a bo a setse sekgweng, a kgutile. A sala a ja Bakgatla ka sekete a ba fetša ka mosi, bona va sa mmone. Go thwe fa Bakgatla ba pota leoka ka fa yena o pota ka gongwe. Fa go paka Maphatsana mosadi-mogolo wa Matsila mmina Kwena a re Pelopedi a di ka a seleketlisa banna. Go thwe o na a kaletse pitsi e kgunong ya kola mo phatleng. A lwana le Bakgatla matsatsi a mararo, a padile mo leokeng, kwa gae banna ba ne ba tshogile ba re o feletse ko marumong. Ka tsatsi la Hone ba makala pitsi ya gagwe e rotoga e kata-kata, banna ba tswela ka ntle ba phepha ka marumo, moholokwane le mpholodi tsa kua ka mosate. Go thwe Morena Mmalebudi a ntsha kgomo di le pedi a di supisa Pelopedi. Ke fa Bogosi a sa bolo go swa janong bogosi bo rwelwe ke malebudi Nawa ngwan'a Morena Nawa.

Bohosi I yena o na a tihabilwe ke bona Bakgatla ba-Pilane a Malose kwa Mmakefapilwe.

4 Kgosi fa e tsaya leeto go thwe e ne e tsamaya le bagale ba e ka reng fa kgosi e tihaselwa ke sebata ba se tshwara ba se bolaya.

Sefoso Matsieng mmina phuti o kile a bolaya tlou kwa Majweng a ba Mfathha. Go thwe o ile a e rema mesifa ya maoto ka selêpê sa mahahane ya wela gatshe. Erile a fitlha gae a va a tshotse naka la tlou e le sesupo sa gore o bolaille tlou nageng. Go thwe Bohosi I a ntsha pholwana ya go tiya a mo tihabisa yona. Mosadi wa Sefoso a tswadiwa itlho la pou.

Go thwe fa ngwana wa morena a ka bolaya tau o na a irelwa moletlo o mo tona. Metlheng ya Kgosi Nawa kwa Kgaphamadi. Bohosi I morwae a bolaya tau molapong e le bosiu, a tsoga a tla a goga mogatla wa yona. Go thwe erile a tsena kgotleng morena Nawa a mo reta a re, Suo morwa dibabala, dibabala tsa Nawa le ka ngwedi o tihaba sebata, phuti-a tswara motho a mo potoke a sa tlhagune, ke tau Bohosi. Janong go thwe pabadi ya lla banna ba bokana mošatê. Nawa a ira mokete o mo tona wa poo, a tihaba kgomo di le tlhano, basadi ba tlisa majalwa a tletse, ga nowa ya sa la e le letlhekge-tlhekge ka kgorong ya Maila. Go thwe fa ngwana kgosi a tla bawa borena bogolo-golo o na a bolaya tau, pele, ke gona banna ba tla solofela gore e tla nna kgosi ya mma-nnete. Go thwe pelo ya Bohosi I e ne e le ya tau fela, erile fa Bakgatla ba Pilane ba mo tihaba ka lerumo, a bo a ntse setulong sa gagwe. Go thwe ga a ka a tshikginyega fa lerumo le mo tihaba pelong. Ke fa bo-Mmalebudi ba le thabeng e le bosiu ga ba tihaselwa. Banna ba kileng ba bolaya batho ntweng ke bona ba e reng fa go tilwa ka marumo ba tihabe marumo mo gatshe ka molao wa bagale.

5

Tlala kwa Mfatlha.

6

7

Go kile ga bo go wele tlala ga Mfatlha ka nyaga wa 1903 ga ba sa ntse ba ageletse Tsiditsane. Fa go paka Mmakwana mosadi-mogolo wa Makgwane e ne e le pusong ya morena Motshela batho ko masimong ba sa thwala sepe. Ko masimong batho ba go thweng ba na le mabele ke ba ba ileng ba re ba fola va tlatsa tlatla di le pedi ka meno. Go thwe ya bo go medile mekopu le mekatane le phare le marotse fela. Jaana batho ba nna ba loma-loma marotse ba a ja le dikgari tsa wona, dithotse tsa wona ba di sila ba tshela letswai e re fale ngwana a lliswa ke tlala a fiwe sekoma sa ntse a fitisa ka metsi. Fa go paka Motshusi Tsiane monna wa mmina phuti ya agileng ga Dintshi dithabeng tsa Metlhakeng o re le ko dithabeng mebupudu le ka metlhatswa e ne e psele, mme ba ba neng ba gumane mabetsana ka dirotwana, e ne e re fa ba sitlile mabele ba sa na go tihobola kgala ya ntlha ba name ba soke moroko wa teng. Moroko o ne o sa latihwe o ne o anegwa ka seotlong o ome; fa o omile o tshelwa ka diphafa. Go thwe e tlo re fale tlala e tsaya motho go tla nne go ntshwe go le kanyenyana go sokelwe bana. Le mekatane go thwe e ne e jewa, marotse basadi ba ne ba a kgalela ba a omise ka diraleng e nne mengangale, janong e tla nne e re mantsiboya a maitiso mosadi a gotetse mollo ka ntlung a fufuletse bana. Go thwe mosotetse wa molelo o ne a tlhotlhotsa mollo ka dikhonyana gore o tuke fela o se ke wa ira mosi, ka gore fa motho a ne a bona mosi o kuella ka tlung e ngwe o ne a tla a pale mo monyako ga ntlu ye. Ga Mfatlha ba re tlala ga e umakiwe e jesa batho maswe.

Go thwe ka yona nyaga yeo ya 1903 monna yo mongwe wa Lekarapa wa mmina phuti e rile a tswa Gauteng tiro a tshwarwa ke tlala thata-thata fa a lebile noka Moretele ke fa a fapoga a gotetsa molelo, a name a tsole bo-ramphatshane ba gagwe a ba kgakgathise isong a ba je. Fa a sa na go ja bo-ramphatshane ba gagwe a thechele Moretele a nwe metsi, a wele tsela go ya Tsiditsane. Go thwe o bile a fitlha gae. Go thwe ka yona tlala yeo Ba-Mfatlha ba ne ba ja ngwaela ya matlalo a dikgomo, ba a apaya

8 ba a je. Ka nakong yeo ya tlala mo Tsiditsane fa go bolela Motshusi ga tla monna mongwe wa Lekula a tla a tlhoma ntlu fa gaufi le noka Thokwe. Lekula leo le ne le tswa ko Belabela, le rekisa maupenyana ka dikgetsana, le letswai, molora wa go tlhapa, le sukiri, le ditshwalo tsa Sekgowa. Kgetsana ya boupe e le kang le ya sukiri e ne e duellwa ponto. Go thwe fa koloi ya Lekula e goroga ka maupe tswa Belabela maupe a ne a fela pele dipholo di gololwa go fula. Go thwe le fa Lekula le ne le ka leka go goroga bosiu Tsiditsane go ne go sa thuse sepe o ne a fitlhela Ba-Mfatlha ba ntse ba mo emetse mo tlung ya gagwe, ba nape ba reke maupe a ba a fele, ba bangwe batho ba ba ba tlhaele. E re bo sele Lekula le di golege gape le gopole Belabela go batla maupe.

Tlala ya kwe ga Mfatlha Tsiditsane ya tuma ya ba ya itsiwe ke marena a Makgowa ko Belabela. Ke gona Makgowa a tla bitsa morena Motshela ko Belabela, mmuso wa sekgowa wa ntsha kgomo tse ntsi wa di romela Tsiditsane ga Mfatlha, gore di ye go lebellwa le go diswa ke Ba-Mfatlha. Janong go thwe e rile fa go sa na go goroga dikgomo tse, tlala ya batla e nna kaone. Go thwe fa kgomo e ne e sule ya dikgomo tse tsa mmuso e ne e re fa banna ba yo e buwa ba tshole dilepe. Go thwe yo mongwe le yo mongwe mo a neng a tshwere o ne a rema ka selêpê a name a tsamae. Fa yo mongwe a ka re o mo sala morago, o tla mo oma ka selêpê. Monna fa a ne a ka wela kgomo ya kgomo tsa mmuso e sule o ne a e buwa le bosiu a le esi, a e golole le mosadi a batle mo go leng sekgwa apege megwapa mo tlhareng tse katohaneng. Ka go ira jalo a irella gore tse dingwe fa di bonwe tse dingwe di be di sa ntse di le teng mo gongwe.

10 Tlala ya mofuta wo ke yona e e kileng ya falatsa Maila le ba Motlhabja wa Tshetlhana ko Moletlane. Fa e ka ba e sa nna tlala go bonala gore ba ka bo ba tlositse ke se sengwe Moletlane bolwetse kapa phapang. Ba Mfatlha wa Maila ba bile ba di ka ba thi-beletse Ntswanalemetsing go bjala mabele-tlhorro.

Kwa Kgapha-madi ba tloswa ke Mapono a Moselekatse, ka masa, ba tshabela Mfatlha Kgosi ya bona ya bolawa ke Moselekatse ka gore Mfatlha o ne a setse a fofetse, Moselekatse a ba a gapa basadi ba bangwe ba tshaba sa Mfatlha.

Kwa Mmakefapilwe le gona Matebele a gudugile fa Bohosi I a sa na go bolawa ke Bakgatla ba Lentswe.

Kwa Mmamudu ba gudugile ka ntsha ya tlala, ba ne ba lomeleditswe ke kgosi ya Bagwadiba Mathibe, erile fale a feta ka masimo a ba Mfatlha a kga ditlhoka tsa mabele, mabele a nama a omella. Lehufa le le irilwe ke gore ba Mfatlha ba ne ba filwe go lema masimo a Bagwadiba ba ba neng ba ngaletse Bopedi le Mathibe, janong erile ba boya ba fitlhela Motseketla rangwana Kgosi a file ba ga Mfatlha masimo a Bagwadiba; ke gona Mathibe a tla lomeletsa mabele a Ba-Mfatlaha gore ba tle ba falale gape, ke gona tlala e tla ba falaletsa Mafatse. Mafatse ba falatswa ke letadi.

11 Basadi-bagolo ba kwa Mfatlha ba re tlala ke kgudu le ka lebelo motho a ka e sia. Ba bolela gore tlala le fa e ka ba jang le jang ya re ke tsaya motho, fa dijo di tla e ya fela motho a ye le bale, mosadi a ba a re mokgori a itse mona-tlala. Go thwe metlheng ya bogolo-golo-golo-golo tlala fa Basothong e ne e sa itswe, e bonwa fela nakong tsa marumo le phalalo.

Tlala gape ya 1933 kwa Lebotlwane ya thuba batho bo-Ramogolana le ba bangwe ba Motlhabane ba tshabela mafatsheng a Makgowa. E ne e le lehuma la mo bathong le diruiweng. Kgomo di bile di ja matlhare a ditlhare, batho ba bantsi ba phela ka meretlwa le meoka e epjwang gatshe. Kgomo tse ntsi tsa fetswa ke morothwane fa Lebotlwane, mme batho ba fetoga badidi ba bangwe ba tshabela

conf. 542

K32/27

7

mesimeng ya thini go batla tiro. Naga ya Lebotlwane ya ba ya fôkôla
thêkô ya yôna.

END. S.542.